

مجالس رمضانی

۳

مجلس سوم

حكم روزه ماه رمضان

علامه محمد بن صالح العثيمين رحمه الله

ترجمه: عادل حیدری

مرکز مطالعات متین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجلس سوم: حکم روزه ماه رمضان

ستایش خداوندی را سزااست که هیچ چیزی نمیتواند آنچه را
بخشیده منع کند، و آنچه را منع نموده ببخشد. طاعت او برای اهل
عمل بهترین دستاورد است، و تقوای او برای متقیان بالاترین نسب
است. دل‌های دوستانش را برای ایمان آماده نموده و ایمان را بر آن‌ها
مقدر نموده و در مسیر طاعتش هر دشواری را برای آن‌ها آسان نموده
تا اینکه در راه خدمت به دین او هیچ‌گونه دشواری نیابند. و شوربختی
را برای شوربختان مقدر نمود آنگاه که از راه او منحرف شده و با
روی گردان شدن از او و کفرورزیدن به او به هلاکت افتادند و به آتشی
سوزان افکنده شدند. او را می‌ستایم برای همه لطف و کرمش، و

گواهی می‌دهم که هیچ معبودی به حق نیست جز او که دشمنان متحد را شکست داد و بر آن‌ها چیره شد، و گواهی می‌دهم که محمد بنده و فرستادهٔ اوست که وی را برگزیده. سلام و درود خداوند بر او و بر یارش و همراهش ابوبکر که در فضائل و درجات سرآمد بود، و بر عمر که شیطان از او گریزان بود، و بر عثمان ذوالنورین متقی و پاکیزه نسب، و بر داماد او و پسر عمویش در نسب، و بر دیگر اصحاب که در دین به عالی‌ترین مقام فخر دست یافتند، و بر پیروان نیک آن‌ها تا زمانی که ستارگان بدرخشند و غروب کنند. سلام و درود بی‌پایان بر آن‌ها باد.

برادران و خواهران:

روژهٔ ماه مبارک رمضان یکی از ارکان اسلام و پایه‌های بزرگ آن است. خداوند متعال می‌فرماید: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ** (۱۸۳) **أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ**

لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ فِدْيَةُ طَعَامٍ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۱۸۴) شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرٍ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ} [البقرة:

۱۸۳ - ۱۸۵] (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، روزه بر شما واجب شده است همان گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند [نیز] واجب شده بود؛ باشد که پرهیزگار شوید. روزهایی معین [را روزه‌داری کنید]؛ و هر کس از شما که بیمار یا مسافر باشد، [به اندازه آن روزهایی که نتوانسته است روزه بگیرد] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بگیرد]؛ و بر کسانی که توانایی آن را ندارند، لازم است فدیة بدهند [و آن، به ازای هر روز،] خوراک دادن به یک مسکین است؛ و هر کس به میل خود [بیشتر] نیکویی کند، آن [افزون بخشی، به سود اوست و] برایش بهتر

است؛ و اگر [فضیلت روزه‌داری را] بدانید، روزه برایتان بهتر [از افطار و پرداختِ فدیهِ] است. ماهِ رمضان، [ماهی] است که قرآن در آن نازل شده است؛ [کتابی] که راهنمای مردم است و دلایل آشکاری از هدایت [با خود دارد] و جداکننده [حق از باطل] است. پس هر یک از شما [که مُقیم و سالم است و] این ماه را دریابد، باید آن را روزه بدارد و هر کس که بیماریا در سفر باشد، [باید به تعداد روزهایی که روزه نگرفته است] روزهای دیگری [را روزه بگیرد]. الله [با بیان این احکام،] برایتان آسانی می‌خواهد و دشواری نمی‌خواهد تا [بتوانید روزه ماه رمضان] را کامل کنید و الله را برای آنکه شما را هدایت کرده است، به بزرگی یاد کنید؛ باشد که شکر گزارید).

و پیامبر صلی الله علیه وسلم می‌فرمایند: «اسلام بر پنج پایه بنا شده است: گواهی بر اینکه هیچ معبودی به حق جز الله نیست، و اینکه محمد فرستادهٔ اوست، و اینکه نماز را برپا بداری، و زکات را بدهی، و

حج خانه خدا را انجام دهی و روزه رمضان را بگیری» متفق علیه! و در

روایت مسلم: «وروزه رمضان و حج خانه خدا»^۲

مسلمانان بر فرض بودن روزه رمضان اجماع قطعی دارند و آن را از مسائلی می دانند که فهم آن معلوم بالضروره است، و هرکسی وجوب آن را انکار کند کافر شده و باید توبه کند؛ اگر توبه کرد و وجوب آن را پذیرفت رها می شود و گرنه به عنوان مرتد کشته می شود و غسل داده نمی شود، و کفن نمی شود، و بر او نماز خوانده نمی شود، و برایش دعای رحمت نمی شود، و در قبرستان مسلمانان دفن نمی شود، و در مکان دوردستی در چاله ای دفن می شود؛ تا اینکه مردم از بوی بد او و خانواده اش از دیدن جسد او آزار نبینند.

۱- روایت بخاری، کتاب الایمان (۸) و مسلم کتاب الایمان (۲۰/۱۶).

۲- روایت مسلم، کتاب الایمان (۱۹/۱۶).

روزه ماه مبارک رمضان در سال دوم هجری فرض شد، و پیامبر صلی الله علیه وسلم نه سال ماه رمضان را روزه گرفتند، و روزه در دو مرحله فرض شد:

مرحله نخست: انتخاب میان روزه گرفتن و غذا دادن به مستمندان همراه با اولی و بهتر دانستن روزه گرفتن.

مرحله دوم: امر به وجوب روزه گرفتن بدون دادن حق انتخاب.

در صحیحین از سَلَمَه بن اکوع رضی الله عنه روایت شده است که: زمانی که آیه **{وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ}** (و بر کسانی که توانایی آن را ندارند، لازم است فدیة بدهند) نازل شد کسانی که می خواستند افطار کنند این کار را کردند تا اینکه آیه بعدی نازل شد و آن را نسخ کرد، که منظور این جمله است: **{فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ}** (پس هر یک از شما [که مُقیم و سالم است و] این ماه را دریابد، باید آن را روزه بدارد و هر کس که بیمار یا در سفر باشد، [باید به تعداد روزهایی که روزه

نگرفته است] روزه‌های دیگری [را روزه بگیرد]؛ پس خداوند روزه را به‌طور عینی و بدون حق انتخاب و اختیار واجب کرد.

و روزه گرفتن واجب نمی‌شود تا اینکه دخول ماه مبارک رمضان ثابت شود، و قبل از دخول ماه مبارک رمضان روزه نمی‌گیرد، به‌دلیل این فرمودهٔ پیامبر صلی الله علیه وسلم: **«یک یا دو روز پیش از رمضان را روزه نگیرید، مگر اینکه روزه‌ای باشد که شخص طبق عادتش در آن روز می‌گیرد»**^۲. به‌روایت بخاری. و فرا رسیدن ماه رمضان از طریق یکی از این دو طریق قابل اثبات است:

اول: دیدن هلال ماه، به‌دلیل این فرمودهٔ خداوند: **«فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ»** (پس هر یک از شما [که مُقیم و سالم است و] این ماه را دریابد، باید آن را روزه بدارد) و به‌دلیل این فرمودهٔ پیامبر صلی الله

۱- روایت بخاری (۴۵۰۷) و مسلم (۱۱۴۵).

۲- روایت بخاری (۱۹۱۴) از حدیث ابوهریره رضی الله عنه.

علیه وسلم: «هرگاه هلال را دیدید روزه بگیرید». متفق علیه! و شرط نیست که هر کسی خودش ماه را ببیند، بلکه هر گاه کسی که شهادتش در رابطه با دخول ماه رمضان پذیرفتنی است گواهی داد که هلال ماه را دیده، بر همه واجب است که روزه بگیرند.

و در مورد شاهی که بر دیدن هلال ماه گواهی می‌دهد شرط است که بالغ، عاقل، مسلمان، و از لحاظ امانتداری و قدرت بینایی‌اش قابل اعتماد باشد. گواهی کودک در مورد رؤیت هلال پذیرفته نمی‌شود؛ زیرا قابل اعتماد نیست و همچنین من باب اولی شخص دیوانه؛ در مورد کافر هم گواهی او در مورد رؤیت هلال پذیرفته نخواهد شد؛ به دلیل حدیث ابن عباس رضی الله عنهما که: بادیه‌نشینی نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم آمد و گفت: من هلال ماه رمضان را دیده‌ام، پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «آیا گواهی می‌دهی که معبودی به حق جز الله نیست؟» گفت: آری، فرمودند: «آیا گواهی می‌دهی که محمد فرستاده

۱ - روایت بخاری (۱۹۰۹) و مسلم (۱۰۸۱) از حدیث ابوهریره رضی الله عنه.

خداوند است؟» گفت: آری، ایشان فرمودند: «ای بلال به مردم اعلام کن که فردا را روزه بگیرند». روایت ائمه پنجگانه جز احمد!

همچنین گواهی کسی که سخنانش قابل اعتماد نیست مانند کسی که به دروغگویی یا عجله کردن معروف است یا به ضعف بینایی و دید مبتلا است به گونه‌ای که نمی‌تواند هلال را ببیند، پذیرفته نمی‌شود؛ و این به دلیل شک و تردیدی است که در صداقت او وجود دارد یا احتمال دروغ بودن آن.

دخول ماه مبارک رمضان به گواهی یک مرد ثابت می‌شود؛ به دلیل گفته ابن عمر رضی الله عنهما که: «مردم در جستجوی هلال ماه بودند، من خدمت پیامبر صلی الله علیه وسلم آمدم و گفتم که ماه را دیده‌ام،

۱- ابن خزیمه و ابن حبان آنرا صحیح دانسته‌اند اما مرسل است (مؤلف)
ابوداود (۲۳۴۰)، ترمذی (۶۹۱)، نسائی (۲۱۱۳)، ابن ماجه (۱۶۵۲)، همچنین نگا:
صحیح ابن خزیمه (۱۹۲۳)، صحیح ابن حبان (۳۴۴۶).

پس ایشان روزه گرفت و به مردم دستور داد که روزه بگیرند». روایت ابوداود و حاکم، و حاکم گفته است که بر شرط مسلم است^۱.

کسی که ماه رمضان را به طور قطعی مشاهده کرد، بر او واجب است که به مقامات مسئول اطلاع دهد. همچنین کسی که هلال شوال و یا ذوالحجه را ببیند باید آن را اطلاع دهد، چرا که این امر مستلزم انجام واجباتی چون روزه، عید کردن، و حج است، و هر آنچه تکلیف به آن وابسته است از لحاظ شرعی انجام آن واجب است. و اگر شخصی در مکانی دور هلال را مشاهده کرد به گونه ای که برایش مقدور نبود آن را به گوش مسئولان امر برساند، خود باید روزه بگیرد و هر زمان که برایش ممکن بود آن را به اطلاع مسئولان امر برساند.

اگر دولت از طرق رادیو و یا دیگر [رسانه ها] اعلام کرد که ماه آغاز شده، باید به آن عمل کرد، در آغاز و پایان رمضان و یا غیره؛ زیرا اعلام آن از سوی دولت یک حجت شرعی است که عمل به آن واجب است.

۱- روایت ابوداود (۲۳۴۲) و حاکم (۴۲۳/۱).

به همین دلیل پیامبر صلی الله علیه وسلم به بلال دستور دادند که مردم را از رؤیت هلال ماه رمضان مطلع سازد تا روزه بگیرند، زیرا دخول ماه رمضان برای او به اثبات رسیده بود^۱ و این اعلام روزه را برای آنها الزامی می کرد.

اگر دخول ماه رمضان به صورت شرعی ثابت شود دیگر وضعیت هلال ماه و مدار آن اهمیت چندانی ندارد، زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم حکم روزه را به رؤیت هلال مرتبط کرده اند نه وضعیت مدار ماه. ایشان فرمودند: «اگر هلال را دیدید روزه بگیرید، و اگر آن را دیدید افطار کنید» متفق علیه.^۲ همچنین پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «اگر دو

۱- تخریج آن گذشت.

۲- تخریج آن گذشت.

شاهد مسلمان گواهی دادند، روزه بگیرید و افطار کنید». به روایت

احمد.^۱

دوم: مسئله‌ای که در آن به دخول ماه حکم می‌شود، پایان ماه پیشین با گذر سی روز از آن است. زیرا ماه قمری امکان ندارد بیشتر از سی روز و یا کمتر از بیست و نه روز باشد، و چه بسا دو، سه و یا حتی چهار ماه پشت سر هم سی روز باشند، و یا دو، سه و یا چهار ماه پشت سر هم بیست و نه روز باشند. اما غالباً اینگونه است که یک یا دو ماه کامل هستند و ماه سوم ناقص، پس هر گاه ماه پیشین سی روز بود شرعاً حکم می‌شود که ماه جدید رسیده است حتی اگر هلال دیده نشود، به دلیل این فرموده پیامبر صلی الله علیه وسلم: **«با رؤیت هلال روزه بگیرید و با رؤیت هلال عید کند، اگر هلال بر شما پوشیده شد شعبان**

۱- اسنادش قابل قبول است با وجود اختلافی در مورد آن وجود دارد و شاهی نزد ابوداود و دارقطنی نیز دارد، و دارقطنی گفته است که این سند متصل صحیح است. (مؤلف). احمد (۳۲۱/۴) ابوداود (۲۳۳۸)، دارقطنی (۲۱۹۱).

را سی روز کامل کنید». روایت مسلم^۱، و بخاری این روایت را با این لفظ آورده است: «اگر ماه بر شما مخفی شد، شعبان را سی روز کنید»^۲. در صحیح ابن خزیمه از عایشه رضی الله عنها روایت است که: «پیامبر صلی الله علیه وسلم در ماه شعبان بیش از سایر ماه‌ها جویای هلال می‌شدند، و برای رؤیت هلال رمضان روزه می‌گرفت، اگر هلال بر او پوشیده می‌شد شعبان را سی روز می‌کرد و سپس روزه می‌گرفت»^۳. و ابوداود و دارقطنی نیز این روایت را نقل کرده‌اند و دارقطنی آن را صحیح دانسته است^۴.

با توجه به این احادیث مشخص می‌شود که روزه گرفتن ماه رمضان قبل از رؤیت هلال آن جایز نیست. اگر هلال رمضان دیده نشود باید سی روز شعبان را کامل کرد. و روز سی‌ام شعبان را نباید روزه گرفت چه هوا

۱- روایت مسلم (۱۰۸۱).

۲- روایت بخاری (۱۹۰۹).

۳- صحیح ابن خزیمه (۱۹۱۰).

۴- ابوداود (۲۳۲۵)، دارقطنی (۲۱۴۹).

صاف باشد و چه ابری، زیرا که عمار بن یاسر رضی الله عنهما گفته است: «کسی که روز شک را روزه بگیرد ابوالقاسم صلی الله علیه وسلم را نافرمانی کرده است». به روایت ابوداود و ترمذی و نسائی^۱، و بخاری آن را به صورت معلق نقل کرده است.^۲

خدایا به ما توفیق پیروی از هدایت عنایت کن، و ما را از اسباب هلاکت و بدبختی دور کن، و این ماه را برای ما ماه خیر و برکت قرار بده و ما را در انجام طاعات و عبادات یاری رسان، و ما را از راه گناه و معصیت دور بگردان، و ما و پدران و مادران ما و همه مسلمانان را به رحمت خود ببخش و پیامرز، و سلام و درود خداوند بر پیامبرمان محمد و بر خاندان و یاران او و پیروان نیک آنها تا روز قیامت باد.

۱- ابوداود (۶۸۶)، نسائی (۲۱۸۸).

۲- بخاری آن را به صورت معلق اما به صیغه جزم نقل کرده است (۱۹۰۶).

مجلس سوم: حکم روزۀ ماه رمضان

مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies